

Кумарова А., Курмангали М.

**Кеден одағы деңгейінде
сауданы кедендік-тарифтік
реттеудің кейбір қазіргі
заманғы қырлары**

Сауда саясаты орталығының материалдары негізінде жазылған мақалада Кеден одағы деңгейінде сауданы кедендік-тарифтік реттеудің кейбір қазіргі заманғы қырлары қарастырылады. Кеден одағы деңгейінде сауда қазіргі заманғы кедендік-тарифтік реттеу кейбір аспектілерін талқылайды. Бұл норма мемлекеттік ішкі нарықта жеке тауарлар мен өндірушілердің әлемдік экономикалық жағдайына, еліміздің экономикалық жағдайына әсер ету және мемлекеттік бюджетті толықтыру мүмкіндігінің бірі. Ол мемлекеттің сыртқы саясатының бір бөлігі болып табылады. 2010 жылғы 1 қаңтардан бастап, Қазақстан үшінші елдерден тауарлар импорты үшін Ресей мен Беларусь сауда режимін бірге пайдалана бастады.

Түйін сөздер: кедендік-тарифтік реттеу, кедендік одақ.

Kumarova A., Kurmangali M.

**Some modern aspects of the
customs and tariff regulation of
trade at the level of the Customs
Union**

In an article written on the basis of the center of trade policy materials, discusses some modern aspects of customs and tariff regulation of trade at the level of the Customs Union. As you know, this regulation is part of the foreign policy of the state with which the state has the possibility to influence the country's economic position in the world economic position of the individual goods and producers on the domestic market and to supplement the state budget. From 1 January 2010, Kazakhstan began to use one with Russia and Belarus trade regime for the import of goods from third countries.

Key words: customs and tariff regulation, Customs Union.

Кумарова А., Курмангали М.

**Некоторые современные
аспекты таможенно-
тарифного регулирования
торговли на уровне
Таможенного союза**

В статье, написанной на основе материалов центра развития торговой политики, рассматриваются некоторые современные аспекты таможенно-тарифного регулирования торговли на уровне Таможенного союза. Как известно, такое регулирование является одним из элементов внешнеторговой политики государства, с помощью которого у государства существует возможность повлиять на экономическое положение страны в мире, экономическое положение отдельных товаров и производителей на внутреннем рынке и пополнить государственный бюджет. С 1 января 2010 года Казахстан начал применять единый с Россией и Беларусью внешнеторговый режим в отношении импорта товаров из третьих стран.

Ключевые слова: таможенно-тарифное регулирование, Таможенный союз.

**КЕДЕН ОДАҒЫ
ДЕҢГЕЙІНДЕ САУДАНЫ
КЕДЕНДІК-ТАРИФТІК
РЕТТЕУДІҢ KEЙБІР
ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ
ҚЫРЛАРЫ**

Кедендік-тарифтік реттеу мемлекеттің сыртқы сауда элементтерінің бірі болып табылады, оның көмегімен мемлекет әлемдегі мемлекеттің экономикалық жағдайына, ішкі нарықтағы жекелеген тауарлар мен өндірушілердің экономикалық жағдайына әсер ету және мемлекеттік бюджетті толтыра алады. Одан өзге, кедендік-тарифтік реттеу жекелеген жағдайларда әлемдегі саяси жағдайға әсер ету әдісі ретінде де қолданылуы мүмкін. 2010 жылдың 1 қаңтарынан бастап Қазақстан Ресей және Баларусиямен үшінші елдерден әкелінетін тауар импортына қатысты сыртқы сауда режимін қолдана бастады.

Осыған байланысты, қазіргі уақытта кедендік-тарифтік реттеу шаралары Кедендік одақ деңгейінде қабылданады. Сыртқы сауда қызметін кедендік-тарифтік реттеу сыртқы экономикалық қызметтің мемлекеттік реттеу әдістерінің бірі болып табылады және мыналарды қолдану жолымен іске асырылады: кедендік баж, тарифтік жеңілдік, тарифтік преференциялар, тарифтік квоталар.

Кедендік-тарифтік реттеудің аталған шаралары протекционистік және фискальды функцияны іске асыру арқылы ұлттық өндірісті дамытуға тікелей әсер етеді. Сонымен қатар ұлттық сауда келісімдерін жасасу, соның ішінде тауарды шығаратын елге тәуелді түрде сараланған кедендік-тарифтік реттеуді қолдануды білдіретін преференциалдық келісімдер арқылы сыртқы экономикалық байланыстарды дамытуды ынталандыру жүреді және соған сәйкес әлемдік экономикалық қауымдастықты интеграциялау жүреді.

Сыртқы сауданы кедендік-тарифтік реттеу жалпы құқықтық, конституциялық және салалық принциптерге негізделеді. Бірінші топқа заңдылық, әділдік және т.т. принциптер; екіншісіне – кедендік аумақтың бірлігі, сыртқы экономикалық қызметке қатысушылардың теңдігі және т.т.; үшіншісіне – ұлттық өндірушілер мен тұтынушылардың заңды мүдделері жатады. Сонымен қатар кедендік-тарифтік саясатты салу кезінде жариялық, алдын ала хабардар ету қажеттілігі және мемлекетаралық ынтымақтастық сақталуы тиіс. Сыртқы сауданың кедендік-тарифтік реттеу саласын реттеуші ұлттық заңнамаға: «Сауда қызметін реттеу туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 12 сәуірдегі № 544 Заңы [1]; Қазақстан Республикасының 2010

жылғы 30 маусымдағы № 296 –IV Заңымен бекітілген «Қазақстан Республикасындағы кедендік іс туралы» Қазақстан Республикасының кодексі [2], сондай-ақ халықаралық шарттар, соның ішінде Кедендік одақ аясында жасалған және Қазақстан Республикасында бекітілген шарттар.

Қазақстан Республикасы үшін кедендік-тарифтік реттеу құрылғанға дейін сыртқы сауданың жеткілікті либералды режимін пайдалану тән болатын. Осылайша, кедендік тарифтің орташа арифметикалық деңгейі тәртіппен 6% құрайды, бұл жағдайда өнеркәсіптік тауарларға орташа деңгей 4,6%-ды, ал ауыл шаруашылығына – 12,1% құрады.

Өндірістік еместерді жинақтайтын шикізатқа, сонымен қатар әлеуметтік маңызы бар тауарларға төмен баж орнатылды, ол көбінесе 0%. Өндірістері жүзеге асырылған дайын тауарларға (конденсаторға, аккумуляторға және т.б.), сондай-ақ тамақ өнімдеріне (колбасалар, шырындар және т.б.) неғұрлым 10-15% жоғары баж белгіленді. Үкіметтің кедендік-тарифтік реттеу шараларын қолдану туралы, оның ішінде кедендік баж мөлшерлемесі деңгейінің өзгерістері туралы, уақытша, преференциалды немесе жеңілдік кедендік бажды қолдану Қазақстанның экономикасы үшін аталған шаралардың экономикалық мақсатқа сай екендігіне негізделді [3].

Қазақстанда, Ресей және Беларусьта Кедендік одақтың құрылуы және дамуына байланысты (2010 жылдың 1 қаңтарынан бастап) Қазақстандағы кедендік-тарифтік реттеу біршама өзгерістерді басынан кешірді. Осылайша, аталған күннен бастап Кедендік одақ елдері бірыңғай сыртқы сауда саясатын қолданады, ол үшінші мемлекеттердің тауарымен сыртқы сауданы кедендік-тарифтік реттеудің бірыңғай аспаптарын қолдануды білдіреді. Одан өзге, Кедендік одақ елдерімен жасалған және бекітілген халықаралық шарттарға байланысты кедендік-тарифтік реттеудің қазіргі шараларын қолдану және өзгерту туралы шешім Евразиялық экономикалық комиссиямен қабылданады.

Кедендік-тарифтік реттеу шараларының тұтынушылардың экономикалық мүдделерін есепке ала отырып, үшінші елдерден әкелінген тауарлар бәсекелесінен Кедендік одақ елдерінің ұлттық өндірушілерін қорғау міндетіне қарай, Кедендік одақтың барлық деңгейінде келісудің жеткілікті ұзақ рәсімінен соң қолданылады. Кедендік одақ аясындағы кедендік-тарифтік реттеу 2008 жылғы 25 қаңтардағы Бірыңғай кедендік-тарифтік реттеу туралы келісіммен және Кедендік одақтың Кедендік кодексімен реттеле-

ді. Кедендік-тарифтік реттеудің негізі Кедендік одақтың Бірыңғай кедендік тарифі (КО БКТ) болып табылады [3].

Бірыңғай кедендік тарифтің негізгі мақсаттары:

1) Кедендік одақ елдерінің бірыңғай кедендік аумағында тауарлық құрылымды және тауарды әкелу және әкету арасалмақтарын рационализациялау;

2) Кедендік одақта тауарларды өндіру және тұтыну құрылымындағы прогрессивтік өзгерістер үшін, соның ішінде Кедендік одақ экономикасын шетелдік бәсекелестің қолайсыз әсерінен қорғау жолымен жағдай жасау;

3) Кедендік одақтың әлемдік экономикаға тиімді интеграциялануы үшін жағдай жасау болып табылады. Бірыңғай кедендік тарифтің әкелінетін кедендік баж мөлшерлемелері бірыңғай болып табылады және кедендік шекара арқылы тауар, мәміле түрлері мен өзге де жағдайларды ауыстыратын тұлғаларға қатысты өзгеріске жатпайды. Беларусьта, Қазақстан және Ресейде Бірыңғай кедендік тарифті (БКТ) құру басталған сәттен бастап импорттық кедендік баж мөлшерлемесінің жалпы санынан кедендік тарифтің 40% сәйкес келді. БКТ құру үдерісінде қазақстандық кедендік баждың 47,7% ресейлік деңгейге дейін көтерілді, қазақстандық мөлшерлемелер 45% орнатылды, 5% бойынша қазақстандық мөлшерлемелер төмендетілді, қалған 2,3% бойынша – мөлшерлеме есебінің тәртібі өзгертілді (аквалорлық мөлшерлемелер аралас немесе маманданғанға ауыстырылды және т.т.). Кедендік одақтың импорттық кедендік бажының орташа арифметикалық мағынасы оны құрғаннан кейін 10,6% құрады, оның ішінде өнеркәсіптік тауарлар бойынша – 8,5%, ауыл шаруашылық тауарлары бойынша – 16,7% құрады [3].

Еуразиялық экономикалық комиссия, оған Тарап мемлекеттерімен Бірыңғай кедендік тарифті енгізу бойынша өкілеттіктер берілген сәттен – 2010 жылдың 1 қаңтарынан бастап, Кедендік одақтың сыртқы сауда режимін өзгертуге және кедендік-тарифтік реттеу аспаптарын қолдану Еуразиялық экономикалық комиссия Кеңес және Алқадан тұратынын атап кеткен дұрыс. Еуразиялық экономикалық комиссияның кеңесі тараптар Үкіметтері Басшылары орныбасарларынан құралады және шешім консенсуспен қабылданады. Алқа әр тараптан 3 адам Министрлерден құралады. Еуразиялық экономикалық комиссияның алқасы білікті көпшіліктің 2/3 даусымен қабылданады.

Еуразиялық экономикалық комиссиямен қабылданған шешімдер күшіне енеді және Еуразиялық экономикалық комиссия немесе Кедендік одақтың жоғары органы басқа шешім қабылдамағанға дейін әрекет етеді. Сонымен қатар, Кедендік одақ мемлекеттерімен шешімі тек консенсуспен қабылданатын тауарлар экономикасы үшін (5000-нан астам қосалқы субпозициялар) сезімталдарының тізбесі анықталды. Аталған тізбе Кедендік одақтың жоғары органымен бекітіледі.

Еуразиялық экономикалық комиссияның жүктелген өкілеттіктеріне сәйкес 2009 жылғы 27 қарашадағы № 130 «Беларусия Республикасының, Қазақстан Республикасының және Ресей Федерациясының Кедендік одағын бірыңғай кедендік-тарифтік реттеу туралы» «Сыртқы экономикалық қызметтің бірыңғай тауарлық номенклатурасы туралы» шешімімен Сыртқы экономикалық қызметтің бірыңғай тауарлық номенклатурасы (СЭҚ БТН), Бірыңғай кедендік тариф (БКТ) бекітіліп, тарифтік преференциялардың бірыңғай жүйесі анықталды. Халықаралық құқықтағы СЭҚ БТН көкейкестендіру қажеттілігіне, сондай-ақ Ресейдің ДСҰ кіруіне және ДСҰ аясында Ресей міндеттемелеріне сәйкес БКТ келтіру қажеттілігіне байланысты, СЭҚ БТН және БКТ екі рет: Кедендік одақ комитетінің 18.11.2011 жылғы № 850 шешімімен және Еуразиялық экономикалық комиссия кеңесінің 16.07.2012 жылғы № 54 шешімімен бекітілді. СЭҚ БТН және БКТ тұрақты негізде Кедендік одақ елдерімен бастамашылық еткен өзгерістерді көтереді [3].

Кедендік одақты құрған соң кедендік баж өзгерістерінің тәртібі келесі. Қазіргі уақытта Еуразиялық экономикалық комиссия импорттық кедендік баждың мөлшерін белгілейді, қажет жағдайда маусымдық бажды қолдану туралы шешім қабылдайды, Кедендік одақ елдерінің ішінде деректер өндіріс және тұтыну балансын есепке ала отырып, тараптардың ұсыныстарына қарай кедендік баждың ерекше түрлерін қолдану туралы шешім қабылдайды. Еуразиялық экономикалық комиссия 2010 жылғы 18 маусымдағы № 308 шешімімен Кедендік одақ Комиссиясына сыртқы сауданы реттеу шаралары бойынша ұсыныс енгізу регламентін бекітті, онымен Кедендік одаққа кірмейтін мемлекеттерге қатысты тауардың сыртқы саудасын реттеу шаралары, оларды келісу және бекіту шаралары бойынша ұсыныс қарастырудың тәртібі мен мерзімі анықталды.

Сонымен қатар Еуразиялық экономикалық комиссияның алқасымен 2012 жылғы 7 нау-

рыздағы № 1 Кедендік одақ аумағында арнайы қорғаныс, демпингке қарсы және өтемақылық шараларды қолдану мәселесі бойынша ұсыныстарды қарастыру, оларды келісу және қабылдаудың тәртібі мен мерзімі бекітілді. Кедендік-тарифтік реттеу шараларын (тарифтік жеңілдіктерді пайдалану, кедендік баж мөлшерін өзгерту және басқ.) қолдану туралы мәселені қарастыруға бастамашы болу Кедендік одақ құрылғанға дейінгі әрекет еткен ұқсас сызба бойынша жүреді. Осылайша, ұлттық өндіруші немесе салалық министрлік Қазақстан Республикасының Экономикалық даму және сауда министрлігіне өтінім (үндеу) жібереді.

Отандық өндіріске талдау жүргізген және ұлттық экономика үшін ұсынылатын шаралардың салдарынан соң осы ұсыныс Сауда және халықаралық экономикалық ұйымға қатысу мәселелері бойынша ведомствоаралық комиссияның мақұлдауына шығарылады. Аталған шара мақұлданған соң Министрлік пен Қазақстан Республикасының ұсынысы құралады. Кедендік-тарифтік реттеу шараларын енгізу, өзгерту немесе тоқтату шаралары туралы ұсыныс Кедендік одақ елдерімен Еуразиялық экономикалық комиссияға жіберіледі, онда ол қаралады, сондай-ақ позиция дайындау үшін басқа мемлекеттерге жіберіледі.

Одан әрі ұсыныс Еуразиялық экономикалық комиссияның Сауда жөніндегі Кеңестік комитетінің кедендік-тарифтік және тарифтік емес реттеу және қорғаныс шаралары жөніндегі кіші комитетінің қарастыруына шығарылады, мұнда тараптардың әрқайсысы өз пікірін білдіреді және Комитеттің ұсынылған шарасы бойынша ұсынысы қабылданады. Одан әрі шешімнің жобасы Алқаның қарастыруына және Еуразиялық экономикалық комиссияның кеңесіне шығарылады. Кедендік-тарифтік реттеу шараларын қабылдау жөніндегі шешім. Кедендік одақ елдерімен шешімі консенсуспен қабылданатын сезімталға жатқызылған тауарлардың өзгесі бойынша, Еуразиялық экономикалық комиссияның 2/3 дауыстарының көпшілігімен қабылданады. Сезімтал тауарлардың тізбесі Еуразиялық экономикалық комиссияның 27.11.2009 жылғы № 130 шешімімен бекітілді және Еуразиялық экономикалық комиссияның 18.11.2011 жылғы № 850 шешімімен қайта бекітілді. БКТ салыстырғанда жоғары немесе төмен кедендік бажды қолдану бойынша сезімтал тауарлар тізбесіне енгізілген кедендік баж мөлшерлемесінің өзгерісі жөніндегі шешімнің, сондай-ақ жеңілдік тарифті пайдалану туралы шешімнің Еуразиялық эко-

номикалық комиссиямен қабылданатынын атап кеткен дұрыс. Кедендік-тарифтік реттеудің қалған аспаптарын қолдану және жүргізу бойынша шешім Еуразиялық экономикалық комиссиямен қабылданады. Қазіргі тәжірибе тараптардың кедендік бажды қолдану жөніндегі мәселе шешімінің барлық мүмкін болатын шараларын олардың мөлшерінің өзгерісі есебінен ғана емес, сонымен қатар кедендік одақ елдері кәсіпорындарының арасында тауарлардың өзара пайдалы жеткізулері туралы ұзақ мерзімді келісімшарт жасасу жолымен қарастыратынын көрсетеді [3].

Еуразиялық экономикалық комиссияның кедендік-тарифтік реттеу саласындағы ұлттық заңнамасының, халықаралық келісімдері мен шешімдерінің өзара іс-қимылына келетін болсақ, ол келесі Қазақстан Республикасы Конституциясы мен Қазақстан Республикасының заңдарының алдында онымен бекітілген халықаралық шарттарының басымдылығы көзделген. Одан өзге, Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 5 қарашадағы Конституциялық

кеңесінің нормативтік қаулысымен Қазақстан Республикасы қатысушы болып табылатын халықаралық ұйымдар мен олардың органдары шешімінің, Қазақстан Республикасымен бекітілген халықаралық шешімдердің Қазақстан үшін міндетті сипатқа тікелей көрсететін жағдайда, Республикамен бекітілген халықаралық шарт заңды қасиетке ие болуы мүмкін. Осылайша, Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 27 маусымдағы № 45-IV Заңымен бекітілген Кедендік одақ комиссиясы туралы шартқа сәйкес құрылған Еуразиялық экономикалық комиссияның шешімі, Қазақстан Республикасымен бекітіліп халықаралық шарттармен оған берілген уәкілеттіктер аясында Қазақстан Республикасының аумағында тікелей қолдануға жатады [3]. Қазақстан үшін халықаралық ұйымның және (немесе) оның органымен және Қазақстан Республикасының міндетті нормативтік құқықтық актілері арасындағы коллизия жағдайында халықаралық ұйымның және оның органының бұдан кейін осындай коллизияны жойғанға дейінгі шешімі әрекет етеді.

Әдебиеттер

- 1 «Сауда қызметін реттеу туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 12 сәуірдегі № 544 Заңы / Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі / <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000544>
- 2 Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 30 маусымдағы № 296–IV Заңымен бекітілген «Қазақстан Республикасындағы кедендік іс туралы» Қазақстан Республикасының кодексі / Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі / <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K100000296>
- 3 Қазақстанның сауда саясаты орталығы сайтының материалдары / <http://trade.gov.kz/kz/>

References

- 1 «Sauda qyzmetin retteu turaly» Qazaqstan Respublikasynuń 2004 zhylǵy 12 sauirdegi № 544 Zanu / Qazaqstan Respublikasy normativtik qúqúqtuq aktileriniń aqparattuq-qúqúqtuq zhıjesi / <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000544>
- 2 Qazaqstan Respublikasynuń 2010 zhylǵy 30 mausymdaǵy № 296 –IV Zanumen bekitilgen «Qazaqstan Respublikasyndaǵy kedendik is turaly» Qazaqstan Respublikasynuń kodeksi / Qazaqstan Respublikasy normativtik qúqúqtuq aktileriniń aqparattuq-qúqúqtuq zhıjesi / <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K100000296>
- 3 Qazaqstannuń sauda sajasaty ortalyǵy sajytynuń materialdary / <http://trade.gov.kz/kz/>